

Geboeid door negotiaties

Inzicht in het plantageleven in Suriname

Vanaf 1753 werden in Suriname zogenaamde negotiaties ('plantageleningen') uitgeschreven. Dit financieringsinstrument biedt een uniek inzicht in de plantagesamenleving. De implementatie van het negotatiesysteem resulteerde in een toename van de koloniale administratie. Hierdoor kunnen de historicus en geschiedenisleraar van vandaag uit deze administratie putten voor persoonlijke verhalen van de vrije en onvrije mensen die in en met dit systeem moesten werken.

Eline Rademakers promoveert aan de Universiteit Leiden en is docent geschiedenis op het Veurs Lyceum in Leidschendam.

Lucretie, Geluk, Crispijn, Primo en de 65 andere slaafgemaakten van de plantage Janslust in Suriname stonden op 27 en 28 augustus 1765 oog in oog met priseur Pelichet.¹ Het was namelijk zijn taak alle bezittingen van 'den weledele Heer en meester' F.J. Blok te taxeren, dus ook de totslaafgemaakten die hij in eigendom had. Blok had een verzoek tot prisatie ingediend via de administrateurs van zijn plantage, Jan Rocheteau en Pieter van Aekeren. Zelf was hij niet aanwezig, maar zijn directeur F.J. Richard nam de zaak voor hem waar. Het was voor de slaafgemaakten zeker niet de eerste, noch de laatste keer dat ze door priseurs op waarde werden geschat. Wel nieuw was de reden voor prisatie. Het was dit keer namelijk een voorwaarde voor het aanvragen van een negotiatie.

Kredietstelsel

De Surinaamse economie aan het einde van de achttiende eeuw werd gekenmerkt door het negotatiesysteem, een geavanceerd kredietstelsel van plantageleningen. Het achttiende-eeuwse woord 'negotatie' refereert aan het gehele kredietstelsel, van financiers en fondsdirecteuren tot de verplichting tot prisatie en het zogenaamde consignatiestelsel. Het werkte als volgt: de plantages in Suriname werden gepriceerd, dat wil zeggen getaxeerd, door zogenoemde priseurs. Een rapport werd opgesteld, waarna een administrateur een duplicaat opstuurde naar een koopman-bankier, de fondsdirecteur, in de Republiek. De koopman-bankier benaderde financiers, die hun geld in het negotatiefonds investeerden en obligaties kochten. De belofte was dat de financiers hun

Kaart van Suriname rond 1737, met daarop de plantages. Gemaakt door Alexander de Lavaux en Hendrik de Leth in 1758. Bron: Universiteit van Amsterdam.

Rechterpagina boven: Deze slavenfamilie verbeeldt de gelukkige staat van de slaven onder een 'menselijke en toegeeflijke meester'. De goede meester is Stedman zelf, op de borstkas van de man zijn de initialen van John Gabriël Stedman gebrandmerkt: JGS. Tekening uit *Reize naar Surinamen van Stedman*, 1799. Bron: Bijzondere Collecties, Universiteit van Amsterdam.

investering in dertig jaar terug zouden verdienen, met jaarlijks vijf tot zes procent rente. Werde de negotiatio goedgekeurd, dan kon de planter in Suriname wisselbrieven trekken in de naam van het fonds, voor vijf achtste deel van de geprijsde waarde van de plantage. De planters legden zich per contractuele overeenkomst vast in het consignatiestelsel. Zij waren daarmee verplicht als tegenprestatie hun producten te sturen naar, en te laten transporteren door de koopman-bankier in de Republiek, die de producten verkocht en daar commissie over rekende. Met het restant van de opbrengst werden de financiers afbetaald. Het eventuele kapitaal dat daarna nog beschikbaar was werd uitgekeerd aan de planter. Deze laatste stap vond vrijwel nooit plaats, want het negotiatiestelsel was voor de meeste planters een financiële strop. De producten werden vaak voor minder dan de kostprijs verkocht waardoor de schulden van planters juist groeiden in plaats van afnemen, waarvan de fondsdirecteur flink profiteerde. Het negotiatiesysteem is om meerdere redenen tekenend geweest voor de kolonie Suriname. De historische wetenschap zoomt met name in op het financiële debacle dat zich vrijwel vanaf het begin ontvouwde. Een kant van de negotiaties die minder vaak wordt belicht is het feit dat de administratie in de kolonie toenam door de implementatie van het kredietsysteem. Voor iedere negotiatio moest een plantage getaxeerd worden. Dat bete-

kent dat noodzakelijkerwijs het aantal taxatierapporten dat werd opgesteld flink toenam, waardoor de historicus vandaag de dag een unieke inkt heeft in de plantagesamenleving van Suriname in de tweede helft van de achttiende eeuw.² De prisaties werden aan de hand van een format opgesteld, bestaande uit een introductie waarin alle betrokken personen worden genoemd, een waardebepaling van de gronden, de gebouwen, de gereedschappen, het vee en een lijst van de totslaafgemaakten die in eigendom waren van de plantage. De prisatierapporten van bijna de gehele achttiende eeuw zijn bewaard gebleven in het Oud Notarieel Archief van Suriname. Concreet betekent dit, dat voor iedere prisatie bekend is welke eigenaren, administrateurs, priseurs, directeur en totslaafgemaakten op moment van de taxatie belanghebbend waren in de desbetreffende plantage. Wanneer twee of meer taxatierapporten naast elkaar worden gelegd, dan zijn bijvoorbeeld de slaafgemaakten door de tijd heen te volgen.

Janslust

De koffieplantage Janslust in de Orlijnskreek werd eind jaren 1740 gekocht door Willem Herge. In die tijd werd deze zijtak van de Commewijn-rivier, in de achttiende eeuw bekend als de Hoer-Helena-kreek, ontwikkeld als nieuw plantagegebied in Suriname. Snel na de koop van Herge werd de plantage alweer een aantal keer verkocht, tot deze in handen kwam van F.J. Block. Tot zijn dood in 1770 was hij eigenaar van Janslust, en later ook van Blockenbosch (*Brokkoe* in het Sranan), vier plantages stroomopwaarts aan dezelfde kreek. Block deed continu aanvragen voor verschillende leningen.

In 1765 was hij eindelijk succesvol en sloot hij een overeenkomst met Ferrand Whaley Hudig uit Rotterdam. In 1774 werd de lening opgehoogd: uit een nieuwe prisatie van de plantage bleek dat nieuwe gronden en totslaafgemaakten waren

¹ Dit artikel is gebaseerd op de volgende bronnen: Nationaal Archief, Den Haag (NL-HaNA), Digitaal Duplicaat: Suriname: Oud Notarieel Archief (ONA), 1.05.11.14, inv. nr. 692, Prisatie Janslust 14-03-1755, inv. nr. 692, Prisatie Janslust 11-03-1756, inv. nr. 918, Prisatie Blockenbosch 15-08-1757, inv. nr. 221, Prisatie Janslust 28-8-1765 en Prisatie Blockenbosch 28-08-1765, inv. nr. 701, Prisatie Janslust 10-03-1774.

² Alle taxaties: NL-HaNA, ONA, 1.05.11.14, inv. nr. 152-301, 832-842, 866-709, 899, 917-918.

'Drie verkoopsters van toiletartikelen of we-derverkoopsters; een creoolse, een neger-creoolse en een kaboegroe (gemengdbloedig).' De verschillende benamingen voor de gradaties in huidskleur geven aan hoe belangrijk kleur was in de Surinaamse maatschappij. Tekening van P.J. Benoit, 1839. Bron: Bijzondere Collecties, Universiteit van Amsterdam.

Rechts: Kolonel Fourgeaud (met rode jas), doorwaadt met zijn mannen een moeras. Voor hem uit loopt een gids, meteen achter hem kapitein Stedman en een aantal officieren en soldaten. De mannen dragen hun wapens boven het hoofd om ze droog te houden. Tijdens de tocht worden de militairen beschoten vanuit de palmen. Tekening uit *Reize naar Surinamen* van Stedman, 1799. Bron: Bijzondere Collecties, Universiteit van Amsterdam.

Onder: Een witte planter met twee totslaafgemaakten op weg naar een andere plantage. Tekening van P.J. Benoit, 1839. Bron: Bijzondere Collecties, Universiteit van Amsterdam.

aangekocht. Hoe cru dit vandaag de dag ook klinkt, Block had in de ogen van zijn financiers meer bezit, dus onderpand, dus kon hij een hogere hypotheek krijgen. Een legitieme vraag hierbij is of het onderpand daadwerkelijk hoger was, of dat Block onder één hoedje heeft gespeeld met de verantwoordelijke voor de taxatie, de priseur.³ Zo priseerde Isaac Stolkert Janslust in 1755 relatief veel hoger dan in 1756, toen hij werd bijgestaan door Pierre Ferrand. Stolkert had baat bij een hogere prisatie, want hij was eigenaar van Stolkerts-vlijt, even verderop in de Hoer-Helena-kreek. Het is op zijn minst dubieus te noemen dat zijn taxatie een jaar na dato werd gecorrigeerd.

De inhoud van de taxatierapporten bevatten een grote hoeveelheid informatie over de totslaafgemaakten. Van hen werd altijd de door de planter gegeven naam genoteerd, de arbeidsspecialisatie en een getaxeerde waarde. Daarbij werden ook eventueel opmerkingen gemaakt over etnische afkomst, fysieke en mentale gezondheid en aanwezigheid dan wel afwezigheid van de plantage. Tussen de jaren 1752 en 1774 kunnen we aan de hand van de prisaties van Janslust een aantal van de slaafgemaakten volgen.

³ Karwan Fatah-Black, *Sociëteit van Suriname. Het bestuur van de kolonie in de achttiende eeuw 1763-1795* (Walburg Pers, Zutphen 2019), 138.

⁴ Michael Ietswaart, *Reize naar Surinamen. Dagboek van John Gabriël Stedman 1772-1777* (moderne vertaling) (Walburg Pers, Zutphen 2014), 130-166.

Ontkomen aan zwaar werk

Op de beide plantages van Block, Janslust en Blockenbosch/Brokkoe, zijn altijd meer mannen dan vrouwen tot slaaf gemaakt geweest. Zowel mannen als vrouwen werkten als veldwerkers. Voor mannen waren er meerdere opties om aan dit zware werk te ontkomen. Zo konden zij opgeleid worden tot ambachtsman, opzichter of dresser (medicijnman), zoals de tot slaaf gemaakte timmerman Geluk. Hij komt al in 1752 op de lijst met mannen voor als timmerman en staat in 1774 nog steeds als zodanig genoteerd. Hij leefde dus ten minste 22 jaar als timmerman in slavernij op de plantage Janslust.

Voor de meeste vrouwen gold dat zij werkten als veldmeid. Vrouwen konden alleen 'via het huis'

aan het zware veldwerk ontsnappen. In de ogen van de priseurs waren vrouwen gemiddeld minder waard dan mannen. Een uitzondering op die regel was Lucretie. Zij was door haar vakmanschap zowel zakelijk (in de ogen van de taxateur) als in de slavenhiërarchie een van de hoogst gewaardeerde vrouwen. Lucretie komt vanaf 1755 in de administratie van Janslust voor. Eerst als huismeid op Janslust, later ook als huismeid op Brokkoe. Daar heeft zij waarschijnlijk als kokkin gediend, want in 1765 staat ze, terug op Janslust, op die manier te boek. In 1774 krijgt Lucretie erkenning voor haar kunde als vroedvrouw en werkte ze niet alleen meer op Janslust, maar kwam ze ook op plantages in de omgeving. In een kolonie die geen natuurlijke bevolkingsgroei kende en een torenhoge oversterfte had, was het van het grootste belang om een vaardige en betrouwbare vroedvrouw bij geboortes te hebben. Normaal gesproken nam de waarde van slaafgemaakten in de ogen van de priseurs af naar mate zij ouder werden. Maar door de vaardigheden die Lucretie vergaarde, werd zij steeds hoger gewaardeerd.

Op de slavenlijsten komen ook zwangere vrouwen en veel jonge ('zuigeling') jongens en meisjes voor. Een aantal jongens en meisjes zijn jarenlang te volgen op Janslust en Brokkoe. Primo zien we in 1756 in de administratie verschijnen. Hij is dan een 'jongen' met als waarde 250 florijnen, en valt onder de mannen in 1765 waarbij hij een waarde

van 450 florijnen krijgt toegeschreven. Hij staat in 1774 te boek als 'delver' en is in de ogen van de taxateur flink toegenomen in waarde, nu 800 florijnen. In 1774 is Primo 'op commando'. Dat betekent dat hij als onvrije delver dienstdeed in het leger dat een binnenlandse guerrillastrijd uitvocht tegen gevluchte slaafgemaakten en marrons. Bijzonder detail is dat in deze jaren ook John Gabriël Stedman in dit leger diende.⁴

Verzet op de plantages

Verzet van slaafgemaakten tegen het plantagesysteem kwam ook op Janslust voor en staat geadmistreerd in de prisaties. Crispijn, een jongen in 1756, waarschijnlijk geboren in Afrika, was een tiener toen hij op Janslust te werk werd gesteld. In 1757 staat hij al opgetekend bij de mannen, en leren we dat hij last heeft van 'wat seeren'. In 1765 is hij van zijn lichamelijke ongemakken genezen en werkt hij als delver, een van de zwaarste beroepen op een koffieplantage. Delvers maakten nieuw landbouwareaal geschikt voor aanplanting en moesten slootjes bevaarbaar houden. Het was een constant en zwaar gevecht tegen de jungle, een strijd die Crispijn besloot te staken. In 1774 staat hij op de slavenlijst te boek als 'absent'. Hij is gevlucht, de bossen in. Toch wordt hij nog opgetekend in deze prisatie, want de kans was dat hij bewust of gedwongen weer terug zou keren naar Janslust. Primo en Crispijn zijn samen opgegroeid op Janslust, maar komen in hun volwassen leven onverhoopt tegenover elkaar te staan. Primo onderging het koloniale systeem, Crispijn pleegde verzet. Het afkeuren van slavernij en slavenhandel was niet een 'verlicht' en West-Europees principe, maar gebeurde al door de totslaafgemaakten die weigerden dit verschrikkelijke lot te ondergaan. Zo nu en dan vinden we in de prisaties korte notities over etniciteit. Zo krijgt in 1755 Januarij achter zijn gegeven naam de aantekeningen jager, visser en 'indiaan'. Hij is een tot slaaf gemaakte man van inheemse afkomst. Naast dat

een plantage een bedrijf was, waar op basis van exploitatie van mensen en gewassen landbouw werd bedreven, was het ook een plek waar mensen leefden, vrouwen al dan niet gewenst zwanger werden en kinderen kregen. Seba was een van de vrouwen die zelf in de kolonie geboren was, in 1755 krijgt zij een aantekening 'criolin' (Creool) achter haar naam. In 1757 werkt ze, net als Lucretie, op Brokkoe, en staat ze genoteerd als 'swanger'. Uit de taxatierapporten blijkt niet wie haar kind is en of het kind de eerste jaren overleefd heeft. Uiteindelijk vinden we Seba in 1765 weer terug op Janslust en werkt ze naast Lucretie als huismeid en in de keuken.

In de achttiende eeuw werd de Nederlandse overheersing in de kolonie Suriname uitgebouwd aan de hand van het negotiatiesysteem, wat resulteerde in enerzijds een toename van trans-Atlantische slavenhandel, slavernij, en anderzijds verzet daartegen. Het verhaal van Stolkert illustreert de uitbouw van de Europese overheersing, het verhaal van Crispijn en Primo dat verzet tegen de plantagesamenleving niet een 'westers' en verlicht ideaal was, maar al plaatsvond zo lang de Europeanen in de kolonies mensen, grond en kapitaal uitbuitten. De prisatierapporten die werden opgesteld als onderdeel van het negotiatiestelsel bieden de kans en mogelijkheid om een inclusief verhaal over het koloniale verleden te vertellen en niet alleen in het narratief van de overheerser te blijven hangen. ■

Links: Totslaafgemaakten die aan het werk zijn. Tekening van P.J. Benoit, 1839. Bron: Bijzondere Collecties, Universiteit van Amsterdam.

Rechts: Drie vrouwen in gesprek. Tekening van P.J. Benoit, 1839. Bron: Bijzondere Collecties, Universiteit van Amsterdam.

Verder lezen

Pepijn Brandon en Ulbe Bosma, 'De betekenis van de Atlantische slavernij voor de Nederlandse economie in de tweede helft van de achttiende eeuw', *TSEG Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, 16 (2019), 5-46.

Bram Hoonhout, *Borderless Empire. Dutch Guiana in the Atlantic world, 1750-1800* (University of Georgia Press, Athens 2020).

Alex van Stipriaan, *Rotterdam in slavernij* (Boom, Amsterdam 2020).

J.P. Van de Voort, *De Westindische plantages van 1720-1795. Financiën en handel* (De Witte, Eindhoven 1973).

■ Podcast: *De plantage van onze voorouders* (VPRO).